

50

MOMENTS
IMPRESCINDIBLES

de la

HISTÒRIA
de CATALUNYA

JAUME CLOTET

Columna

JAUME CLOTET
50 MOMENTS
IMPRESINDIBLES
DE LA HISTÒRIA
DE CATALUNYA

PRIMERA EDICIÓ: SETEMBRE DEL 2014
© JAUME CLOTET, 2014
© COLUMNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
CARRER PEDRO I PONS, 9-11, 11A PLANTA - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-1892-8
DIPÒSIT LEGAL: B. 14.748-2014
FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.
CARRER ARAGÓ, 390 - 08013 BARCELONA
IMPRÈS A: EGEDSA

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

Índex

<i>Introducció</i>	9
Els ibers	13
Arriben els grecs	17
La romanització	21
Indíbil i Mandoni	26
Terra de gots	30
La invasió musulmana	34
El pare de la pàtria	38
La primera independència	42
Pau i Treva	47
Els primers textos en català	52
La unió dinàstica entre Catalunya i Aragó	56
La conquesta de Tortosa i Lleida	59
La batalla de Muret	63
La conquesta de Mallorca	68
La conquesta de València	73
El testament de Jaume I	78
Les Corts Catalanes	82
Les Vespres Sicilianes	87
Els almogàvers a Grècia	92

La Pesta Negra	96
Els jueus a Catalunya	100
El Compromís de Casp	104
La Guerra Civil Catalana	109
La immigració occitana a Catalunya	114
L'expulsió dels moriscs	118
Nyerros i cadells	122
La Guerra dels Segadors	127
La Guerra de Successió	133
Els Decrets de Nova Planta	138
Indians: fer les Amèriques	142
El primer diari de Catalunya	146
La Guerra del Francès	151
El primer ferrocarril	156
Les Guerres Carlines	160
La revolució industrial catalana	165
La Renaixença	169
L'enderrocament de les muralles de Barcelona	173
El canal d'Urgell	177
La Primera República Espanyola	181
La fil·loxera	186
El Memorial de Greuges	190
La bomba del Liceu	194
El Tancament de Caixes	198
La Solidaritat Catalana	202
La Setmana Tràgica	206
La Mancomunitat de Catalunya	211
La Generalitat republicana	215
Els fets del Sis d'Octubre del 1934	220
La Guerra Civil Espanyola	225
Transició i autonomia	230
<i>Bibliografia</i>	235

Els ibers

El poble iber s'estenia en una ampla franja litoral que abastava des de l'actual Llenguadoc fins a Andalusia. El nom va sorgir a partir del segle v aC a les fonts escrites gregues que feien referència a aquesta zona. Els grecs, que no coneixien bé el territori i no estaven assabentats de la presència de pobles amb cultures diferenciades, van batejar amb el nom d'Ibèria tota la península, si bé els romans, que sí que van dominar i conèixer el territori a fons, van rebatejar-la amb el nom d'Hispania. La cultura ibera constitueix el pont que enllaça la Prehistòria amb el món llatí i pot datar-se'n el principi a partir del segle vi aC, quan els pobles neolítics van començar el procés de civilització mitjançant l'assentament al territori en llocs elevats per constituir unitats territorials estables i jerarquitzades. Un dels trets més característics de la cultura ibera va ser la seva permeabilitat i contacte amb les tres potències de la Mediterrània: els fenicis, els grecs i els romans. De fet, aquest contacte va accelerar el seu abandonament de la Prehistòria i el seu salt a la civilització. La situació geogràfica de les tribus iberes, al contrari de l'aïllament dels celtes o els vascons, va facilitar aquest con-

tacte permanent i l'establiment de lligams comercials, culturals i polítics de llarga durada. Una de les proves més evidents d'aquesta influència és l'escriptura ibera, que tenia en l'escriptura fenícia un ascendent directe.

Pel que fa a les poblacions iberes que vivien al nostre país, les fonts clàssiques permeten situar les diferents tribus, amb els seus noms, sobre territoris concrets. Així, la tribu dels sordons va ocupar l'actual Rosselló, els indigets vivien a l'Empordà, els ilergets es van establir a la plana de Lleida, els ausetans van fer-ho a l'àrea d'Osona, els ceretans ocupaven la Cerdanya, els laietans vivien al pla de Barcelona, al Vallès i al Maresme, els cossetans ho feien a la zona de Tarragona, els andosins vivien a Andorra i els ilercavons habitaven la zona baixa de l'Ebre. Malgrat aquestes divisions territorials generals, els límits no eren immutables i estaven sotmesos als canvis propis de la inexistència d'unitats polítiques estables prou fortes per controlar efectivament el territori. Només algunes tribus, com els ilergets o els ausetans, van aconseguir vertebrar estructures polítiques més evolucionades, si bé mai no van adquirir la categoria de regnes o estats.

Les unitats bàsiques de població eren les viles fortificades situades en llocs elevats i ben comunicats. Construir el poblat en un turó o dalt d'una petita muntanya no només tenia evidents avantatges defensius, sinó que permetia un domini visual del territori, i normalment els llocs elevats són higiènicament més saludables i menys humits que les fondalades. Les viles estaven organitzades urbanísticament i les cases eren rectangulars, construïdes amb pedra i amb teulades fetes de fang i branques. La construcció d'altres muralles i fossats profunds reforça la creença que els ibers eren uns constructors amb un notable coneixement tècnic.

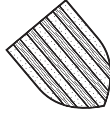
Aquests poblats elevats van adquirir la funció de capitalitat d'un territori més gran, on hi havia població disseminada dedicada al conreu i la ramaderia. Els cereals eren el principal cultiu dels ibers. L'ordi, el blat, el mill, l'espelta i la civada ocupaven grans extensions de terreny, i s'han trobat molins de pedra per moldre'n el gra. El segon conreu en importància eren els llegums, així com el lli per a l'elaboració de teixits. També es cultivava la vinya i l'olivera arran del contacte amb els grecs, però tenien un paper secundari. Si bé el sector primari era la base de l'economia, els ibers van esdevenir, pel contacte amb les civilitzacions exteriors i la seva proximitat a la costa, uns hàbils comerciants. La seva economia va monetitzar-se ràpidament i, al costat de les monedes gregues, els ibers van fer circular moneda pròpia de bronze i de plata encunyada en diverses seques. És en el camp de l'art on la cultura ibera va arribar al seu nivell més alt de desenvolupament. Els ibers van excel·lir en la forja del ferro per fer eines i armes. La falcata, l'espasa corba pròpia dels guerrers ibers, és l'exemple paradigmàtic d'aquesta indústria. També van perfeccionar l'art de la ceràmica i la terrissa, amb la difusió del torn terrisser, especialment entre els ilercavons i els cossetans.

Pel que fa a la religió, la manca d'informació l'ha convertit en un misteri, si bé hi ha la certesa que els ibers tenien indrets sagrats o santuaris dedicats a les seves divinitats. Aquests santuaris eren situats, habitualment, als llocs més elevats, una tendència que es va perllongar amb les influències religioses posteriors. En aquests emplaçaments s'hi feien sacrificis d'animals i s'hi dipositaven petites figures de bronze en qualitat d'exvots a canvi de favors sol·licitats a les divinitats. Els difunts eren cremats, normalment amb la seva roba i algunes pertinences. Des-

prés, les restes eren rentades, dipositades en urnes funeràries i enterrades en recintes especials juntament amb algunes ofrenes de caràcter religiós. Per contra, i com passava en altres cultures europees, els cossos dels nadons morts eren enterrats dins les cases.

Les relacions entre les diferents tribus iberes eren bones per norma general, si bé en alguns casos es produïen conflictes polítics i armats. Però la feblesa intrínseca de cadascuna de les tribus i la força imparabile del comerç van facilitar que el bon veïnatge i les aliances fossin les conductes habituals. Un exemple de la bona interconnexió de la xarxa de pobles ibers és la gran extensió de la circulació de moneda. Per exemple, s'han trobat moltes monedes iberes encunyades a la zona de Tarragona en indrets com Empúries, Lleida o Balsareny, cosa que evidencia una fluida relació econòmica entre els diferents pobles ibers de l'actual Catalunya.

El gran misteri que roman de la cultura ibera és la llengua. La inexistència d'un text bilingüe prou llarg per poder-la desxifrar fa que, si bé es conserven moltíssimes inscripcions en llengua ibera, sigui impossible de descriptar-la per conèixer-ne el contingut. Ara bé, els indicis i les fonts clàssiques permeten deduir que la llengua ibera era comuna a totes les tribus iberes, de manera que era un idioma parlat i escrit des del Llenguadoc fins a la vall del Guadalquivir. Una teoria sosté que la llengua ibera és similar al basc, si bé altres estudis ho desmenteixen categòricament. En tot cas, els vestigis més coneguts de la llengua ibera els trobem avui en la toponímia i l'onomàstica.

Arriben els grecs

Durant els cinc primers segles del primer mil·lenni abans de Crist els grecs van dur a terme una estratègia comercial basada en l'establiment de petites colònies portuàries. Les primeres que van crear eren situades, lògicament, no gaire lluny de la mateixa Grècia, però amb el pas del temps van establir noves rutes comercials que els van dur a tots els racons de la Mediterrània. El seu objectiu no era només comprar-hi matèries primeres i vendre-hi els seus productes, sinó que una part important del negoci era fer d'intermediaris, precisament, entre els diferents pobles mediterranis que no disposaven d'aquesta xarxa comercial.

El primer assentament comercial grec a casa nostra es va aixecar a la badia de Roses. Segons el geògraf grec Estrabó, l'any 776 aC els grecs de l'illa de Rodes van fundar-hi la colònia de Rhode, situada on actualment hi ha la ciutadella de Roses. Malgrat que en sabem molt poques coses pel fet d'estar colgada sota la ciutadella i per la manca de documentació sobre la colònia, hi ha proves que demostren que Rhode va tenir un fort dinamisme des de bon principi. Per exemple, disposava d'una seca que encunyava moneda amb l'emblema de l'illa de Ro-

des. A banda, salava peix i produïa ceràmiques que es destinaven a l'exportació. El fet de no tenir cap altra colònia a la vora li va donar un indubtable avantatge competitiu i una situació privilegiada de monopoli amb les tribus iberes amb les quals tenia tractes comercials.

Anys més tard, els grecs foceus van establir la seva pròpia ruta comercial i, aproximadament cap a l'any 600 aC, van fundar la colònia de Massàlia, l'actual Marsella. A partir d'aquesta base, que van convertir en el punt central de la nova ruta, els foceus van continuar avançant cap a ponent i van establir una altra colònia comercial no gaire lluny de la colònia de Rhode, que van batejar amb el nom d'Empòrion, que traduït del grec antic vol dir, ben gràficament, «mercat» o «comerç». En un primer moment es van establir en una petita illa a tocar de terra ferma. El lloc era idoni per comerciar amb les tribus locals i, alhora, oferia una certa protecció pel fet de ser una illa. Aviat, però, la colònia va créixer i els grecs es van establir també sobre la línia de la costa. La seguretat ja no era una prioritat perquè les relacions amb els ibers, en aquest cas de la tribu dels indigets, eren excel·lents. Ho eren tant que els indigets van començar a establir-se al costat de la colònia en una petita població que va rebre el nom d'Indika. Els dos nuclis van créixer fins a unir-se en una única trama urbana, si bé els grecs van aixecar un petit mur que separava les dues comunitats.

L'estratègica situació de la nova colònia, situada al mig de la ruta entre Massàlia i Tartessos, li va donar un gran dinamisme i prosperitat. Aquesta puixança va eclipsar ràpidament Rhode, que va entrar en una inevitable decadència. Tant és així, que quan els romans van irrompre a la Península Ibèrica l'any 218 aC per combatre-hi els cartaginesos no esmenten Rhode per enlloc, però sí

que ho fan amb Empòrion. Tot i la seva pèrdua d'importància, Rhode mai no va deixar de ser un nucli habitat, que ha perviscut en el temps fins avui al municipi de Roses.

Empòrion disposava d'una muralla defensiva que la protegia i que l'envoltava totalment, a excepció de la zona marítima. Només hi havia dues maneres d'accedir a la colònia: pel port o mitjançant una única porta oberta a la muralla. Al centre de la colònia, seguint el patró urbanístic grec, hi havia la plaça central o àgora. En un extrem s'hi aixecava també la zona dels temples. La ciutat va tenir un impacte enorme en tots els aspectes de la vida dels indigets. Per exemple, l'encunyació de dracmes a la colònia va suposar un canvi en els hàbits comercials dels ibers, que a partir de llavors van adoptar l'economia monetària en les seves transaccions, bo i encunyant, ells també, moneda pròpia. A banda, sembla provat que els grecs van introduir canvis revolucionaris en matèria agrícola, com per exemple amb la difusió del conreu de la vinya i l'olivera.

El declivi d'Empòrion va començar amb l'arribada dels romans, que precisament van triar el seu port per posar els peus, per primera vegada, a la Península Ibèrica. El cos expedicionari militar romà va ocupar la ciutat i la va convertir en una caserna militar fortificada. Des d'aquesta base, els romans van combatre primer contra els cartaginesos i posteriorment contra els pobles ibers revoltats contra l'autoritat de Roma. Més tard, els romans es van establir formalment al costat de les urbs grega i indigeta i van aixecar la seva pròpia població, de dimensions considerables i amb un gran fòrum central al bell mig. La nova ciutat romana es va nodrir de colons provinents d'Itàlia i de legionaris desmobilitzats que op-

taven per quedar-se a viure a la nova província romana. En tot cas, les noves autoritats van respectar les dues altres entitats de població fins al punt que van batejar tot el conjunt amb el nom plural d'Emporiae, i de fet el nom actual d'Empúries no ha perdut aquesta connotació global. Amb el pas dels segles les poblacions grega i ibera es van anar romanitzant i adoptant el llatí com a llengua habitual.

Tot i així, la ciutat va anar perdent pistonada en benefici d'altres nuclis urbans romans més potents, com les ciutats de Tàrraco o Bàrcino. Empòrion va entrar en un dolç declivi econòmic i demogràfic, i lentament es va anar despoblant a mesura que el seu paper com a centre comercial es desdibuixava. Les incursions devastadores del segle III a càrrec de diversos pobles germànics van suposar el tret de gràcia definitiu i l'abandonament d'Empòrion, a excepció d'un petit nucli al voltant de la primera colònia originària i d'una petita comunitat cristiana que va bastir-hi un temple. Aquest petit nucli que va perviure constitueix avui el poble de Sant Martí d'Empúries. La seva importància ja era molt menor quan els reis carolingis van fundar el comtat d'Empúries durant el segle IX. Una bona prova d'això és el fet que la capital comtal va ser establerta a Castelló d'Empúries i no pas a l'antiga colònia grega i romana.

Precisament aquest abandó, sense que s'hi edificués res al damunt, va permetre a partir del 1907 una excavació arqueològica d'una importància extraordinària a càrrec de Josep Puig i Cadafalch. De fet, Empòrion és la ciutat grega situada a l'oest d'Itàlia que ha romàs més ben preservada, la qual cosa la converteix en un lloc arqueològic de primer ordre. I, malgrat tot, només se n'ha excavat una quarta part.